

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

МАТЮШЕНКО О. І.

УДК 658.14

Матюшенко О. І. Методичний підхід до визначення фінансово-господарського стану підприємства

У статті визначено актуальність теорії життєвого циклу підприємства в системі управління фінансово-господарською діяльністю організації, окреслено проблемні та недостатньо розроблені питання теорії, а саме: визначення основного індикатора положення організації на кривій життєвого циклу, що всебічно має характеризувати його фінансово-господарську діяльність. Розроблено та запропоновано методичний підхід до визначення фінансово-господарського стану підприємства. У межах запропонованої методики проаналізовано, узагальнено та визначено основні підсистеми підприємства. На основі аналізу робіт науковців визначено основні показники, що характеризують кожну підсистему підприємства, у результаті аналізу існуючих методик розрахунку інтегрального показника визначено метод ентропії як найбільш обґрунтований підхід до розрахунку інтегрального показника життєвого циклу підприємства.

Ключові слова: система, підприємство, фінансово-господарська діяльність, життєвий цикл.

Рис.: 1. **Табл.:** 6. **Формул:** 5. **Бібл.:** 20.

Матюшенко Ольга Іванівна – здобувач, кафедра фінансів і кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: matjushenkolga@rambler.ru

УДК 658.14

Матюшенко О. И. Методический подход к определению финансово-хозяйственного состояния предприятия

В статье определена актуальность теории жизненного цикла предприятия в системе управления финансово-хозяйственной деятельностью предприятия, очерчены проблемы и недостаточно разработанные вопросы теории, а именно: определение основного индикатора положения организации на кривой жизненного цикла, который всесторонне характеризует ее финансово-хозяйственную деятельность. Разработан и предложен методический подход к определению финансово-хозяйственного состояния предприятия. В рамках предложенной методики проанализированы, обобщены и определены основные подсистемы предприятия. На основании анализа работ ученых определены основные показатели, характеризующие каждую подсистему предприятия, в результате анализа существующих методик расчета интегрального показателя определен метод энтропии как наиболее обоснованный подход к расчету интегрального показателя жизненного цикла предприятия.

Ключевые слова: система, предприятие, финансово-хозяйственная деятельность, жизненный цикл.

Рис.: 1. **Табл.:** 6. **Формул:** 5. **Библ.:** 20.

Матюшенко Ольга Ивановна – соискатель, кафедра финансов и кредита, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры (ул. Сумская, 40, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: matjushenkolga@rambler.ru

UDC 658.14

Matyushenko O. I. Methodical Approach to Identification of the Financial and Economic State of an Enterprise

The article identifies urgency of the enterprise life cycle theory in the system of managing financial and economic activity of an enterprise, identifies problems and insufficiently developed theoretical issues, namely, identification of the main indicator of the state of an organisation on the life cycle curve, which thoroughly characterises its financial and economic activity. It develops and offers a methodical approach to identification of the financial and economic state of an enterprise. The article analyses, generalises and identifies main sub-systems of an enterprise within the proposed methods. On the basis of analysis of works of scientists the article identifies main indicators that characterise each subsystem of an enterprise and identifies the entropy method, having analysed the existing methods of calculation of an integral indicator, as the most justified approach to calculation of the enterprise life cycle integral indicator.

Key words: system, enterprise, financial and economic activity, life cycle.

Pic.: 1. **Tabl.:** 6. **Formulae:** 5. **Bibl.:** 20.

Matyushenko Olga I. – Applicant, Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (vul. Sum-ska, 40, Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: matjushenkolga@rambler.ru

Управління підприємством, його фінансовою та економічно-господарською діяльністю в сучасних умовах функціонування бізнесу є складним, багатограним питанням, що потребує постійного вдосконалення методологічного апарату, адаптації до швидких змін внутрішнього та зовнішнього бізнес-середовища та новацій у економічній світовій науці. У зазначених умовах функціонування менеджмент підприємства потребує визначеного інструменту формування стратегічних і тактичних заходів, націлених на втримання конкурентних позицій, підтримання темпів зростання тощо. У формуванні стратегії підприємства дієвим та ефективним інструментом може стати концепція життєвого циклу організації, на меті якої є підтримка та формування стратегічних завдань компанії.

Проблематикою визначення стадії життєвого циклу та розробкою відповідних моделей займався чимало науковців: Хмелевський О. В., Міночкіна О. М., Сливоцький А., Свідрак О. В., Корягіна С. В. [1 – 5] тощо. Аналіз зазначених робіт дозволив прийти до висновку, що одним з найбільш невирішених і дискутованих питань є розробка методичного підходу до визначення положення підприємства на кривій життєвого циклу у відповідний проміжок часу, а саме: визначення основного індикатора положення організації на кривій життєвого циклу, що всебічно має характеризувати його фінансово-господарську діяльність.

З огляду на вищевикладене метою статті є дослідження та аналіз існуючих підходів до визначення індикатора положення організації на кривій життєвого циклу.

Завданням даного дослідження є розробка методичного підходу до визначення індикатора положення організації на кривій життєвого циклу.

Сьогодні в науковій літературі запропоновано чимало моделей для вирішення проблеми визначення стадії життєвого циклу підприємства, більшість з яких базується на аналізі динаміки прибутку або доходу підприємства як основного індикатора положення організації на кривій життєвого циклу.

Однак, на нашу думку, підприємство слід розглядати з позиції системного підходу, адже воно являє собою комплексну соціально-виробничу систему, що складається з декількох підсистем, тісно пов'язаних між собою, динаміка показників яких впливає на зміну стадій життєвого циклу. Тому індикатором положення підприємства на кривій життєвого циклу має бути комплексний показник фінансово-господарської діяльності підприємства, що характеризує стан кожної його підсистеми.

Однак варто зазначити, що в літературі існують різні підходи до виділення підсистем підприємства (табл. 1).

Аналізуючи різні підходи до виділення підсистем підприємства в межах даного дослідження, ми керувалися принципом комплексності та повноти відображення сутності підприємства як системи. Таким чином, на нашу думку, найбільш повно і точно розглядає підприємство у розрізі його підсистем Н. Н. Тренев, у роботі якого запропоновано розглядати підприємство як сукупність п'яти підсистем:

- ✦ *адміністративно-управлінська* – передбачає логічне взаємовідношення рівнів управління та підсистем об'єкта управління, що побудовані у формі, яка дозволяє найбільш ефективно досягати поставлених цілей;
- ✦ *виробничо-технічна* – поєднання взаємопов'язаного, обумовленого та такого, що знаходиться у погодженому пропорційному стані, комплексу обладнання з набором правил і процедур, що визначають послідовність операцій та процесів виробництва;
- ✦ *економіко-аналітична, або фінансова* – являє собою єдність економічних процесів та економічних зв'язків усіх сторін підприємства, які ви-

Таблиця 1

Аналіз підсистем підприємства

Підсистеми	Автор(-и)						
	О. О. Єфімова [6]	МСФО [7]	Н. Н. Тренев [8]	В. А. Абчук [9]	О. А. Орчаков [10]	Б. Лівехуд, Ф. Глазгл [11]	Ю. В. Іванов [12]
Адміністративно-управлінська					+		
Стратегічне управління	+						
Виробництво	+	+			+		
Реалізація продукції	+	+					
Організація складського зберігання	+						
Матеріально технічне постачання		+					
Фінанси		+			+		
Персонал		+					+
Виробничо-технічна			+				
Економіко-аналітична			+				
Маркетингова			+		+		
Соціально-політична			+				
Технічна				+			
Технологічна				+			+
Підсистема сумісної праці				+			
Економічна підсистема				+			+
Соціальна підсистема				+	+	+	
Організаційна підсистема				+			
Інновація					+		
Комунікаційна					+		
Культурна						+	
Техніко-інструментальна						+	
Структура							+

являються в процесі руху його фондів як в грошовій, так і у виробничій та товарній формах;

- ✦ *маркетингова* – передбачає виконання функцій по дослідженню ринку, організації рекламної діяльності та просуванню товарів і послуг;
- ✦ *соціально-політична, або соціальна* – передбачає взаємозв'язок людей у процесі суспільного виробництва та має на меті вирішення не тільки виробничо-технічних завдань, а й завдань підвищення культурно-технічного рівня персоналу, ступеня його освіченості, знань тощо.

У свою чергу, кожна підсистема підприємства характеризується певним переліком показників, які відображають її стан на певну дату або за певний проміжок часу.

До показників фінансової підсистеми було віднесено показники, що найбільш повно характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства та є запропонованими до використання у аналізі більшістю науковців (табл. 2).

До показників виробничо-технічної підсистеми було віднесено показники, що є найбільш часто рекомендованими для аналізу, найбільш повно та всебічно

характеризують стан виробничо-технічної підсистеми організації (табл. 3).

До основних показників, що використовуються для аналізу ефективності соціально системи, належать такі (табл. 4).

У даній роботі, з огляду на недоступність інформації про звільнених або прийнятих працівників підприємства за звітний період, пропонуємо використовувати показник темпу зростання чисельності працівників замість показника плинності кадрів, що дозволить врахувати динаміку зміни чисельності працівників на підприємстві та данні для розрахунку якого є загальнодоступними.

До показників ефективності маркетингової системи підприємства можна віднести такі:

- ✦ зростання обсягів виробництва;
- ✦ оптимальна структура ринків збуту;
- ✦ зростання експорту тощо [17].

У даній роботі, в умовах обмеженості доступу до конфіденційної інформації про діяльність підприємства, пропонуємо використовувати для аналізу такі показники:

- ✦ показник темпу зростання обсягів виробництва;

Таблиця 2

Показники фінансової підсистеми підприємства

Показник	Формула розрахунку	Частота згадування	Питома вага
Показники ділової активності підприємства			
Оборотність активів	Чиста виручка від реалізації продукції (ЧВ) / / Середні активи	7	15%
Коефіцієнт оборотності запасів	Собівартість реалізації / Середні запаси	6	13%
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	ЧВ / Середня дебіторська заборгованість	6	13%
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	ЧВ / Середня кредиторська заборгованість	7	15%
Показники рентабельності підприємства			
Рентабельність продаж	Прибуток від операційної діяльності / / Виручка	7	25%
Рентабельність власного капіталу	Прибуток від операційної діяльності / / Власний капітал	6	21%
Рентабельність оборотних активів	Прибуток від операційної діяльності / / Оборотні активи	6	21%
Рентабельність необоротних активів	Прибуток від операційної діяльності / / Необоротні активи	6	21%
Показники фінансової стійкості підприємства			
Коефіцієнт автономії	Власний капітал / Пасиви	9	13%
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	Власні обігові кошти / Оборотні активи	8	12%
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	Власні обігові кошти / Запаси	8	12%
Коефіцієнт стабільності	Власні кошти / Позикові кошти	7	10%
Фінансовий леверидж	Довгострокові зобов'язання / Власні кошти	8	12%
Показники ліквідності підприємства			
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Кошти / Поточні пасиви	11	33%
Коефіцієнт термінової ліквідності	Поточні активи – Запаси / Поточні пасиви	11	33%
Коефіцієнт загальної ліквідності	Поточні активи / Поточні пасиви	11	33%

Показники виробничо-технічної підсистеми підприємства

Показник	Формула розрахунку	Частота згадування	Питома вага
Коефіцієнт зносу основних засобів	Знос ОЗ* / Первісна вартість ОЗ	6	12%
Коефіцієнт оновлення основних засобів	Збільшення за звітний період первісної вартості ОЗ / Первісна вартість ОЗ	7	14%
Фондовіддача	Собівартість продукції / Середня вартість ОЗ	6	12%
Коефіцієнт вибуття ОЗ	Вартість ОЗ, що вибули / Вартість ОЗ на початок періоду	4	8%

*ОЗ – основні засоби.

Таблиця 4

Показники соціальної підсистеми підприємства

Показник	Формула розрахунку	Автор(-и)
Продуктивність праці	Обсяг виробництва продукції / Чисельність працівників	Балабанова Л. В. [13], Покропивний С. Ф. [14], Кібанов А. Я. [15], Макарова І. К. [16]
Середня заробітна плата	Фонд оплати праці / Чисельність працівників	Балабанова Л. В. [13], Кібанов А. Я. [15]
Плинність кадрів	Кількість звільнень за період / Середня чисельність працівників	Балабанова Л. В. [13], Макарова І. К. [16]
Чисельність персоналу / Темп зростання чисельності працівників	Кількість працівників у звітному періоді / Кількість працівників у попередньому періоді*100	Кібанов А. Я. [15], Макарова І. К. [16]

- ✦ показник частки ринку, що займає підприємство (питома вага обсягу виробництва підприємства в загальному обсязі виробництва по галузі).

У межах адміністративно-управлінської підсистеми підприємство є виробничою одиницею з певними внутрішньою структурою, зовнішнім оточенням, закономірностями функціонування та розвитку. Адміністративно-управлінська система підприємства охоплює виробничу та організаційну структуру управління підприємством та його підрозділами, а також зв'язки між виробництвом та управлінням, між підприємством і зовнішніми організаціями [18].

Однак у сучасних умовах господарювання, коли все більш актуальними стають об'єднання промислових, фінансових, інвестиційних підприємств у так звані інтегровані бізнес-групи (ІБГ) (холдинги, фінансово-промислові групи, консорціуми, транснаціональні корпорації тощо), неможливо заперечувати їх вплив на якість систем управління, організаційну структуру, рівень систем планування, контролю та організації виробництва підприємств, що входять до складу ІБГ. З огляду на це пропонуємо розглянути основні види ІБГ та їх характеристики з позиції адміністративно-управлінської підсистеми підприємства.

Незалежно від форми інтеграції бізнесу ІБС поділяються на:

- ✦ *горизонтально інтегровані структури бізнесу* – об'єднання однорідних підприємств окремої галузі, поєднані здебільшого за принципом філій, якими керує головна компанія;
- ✦ *вертикально інтегровані структури бізнесу* – об'єднання підприємств у межах одного вироб-

ничого ланцюга (видобуток сировини, виробництво товарів та їх збут);

- ✦ *диверсифіковані інтегровані структури бізнесу* – об'єднання підприємств, що на пряму не пов'язані ні торговими, ні виробничими відносинами, ні галузевою приналежністю [19].

Отже, у даній роботі пропонується використовувати такі характеристики адміністративно-управлінської підсистеми підприємства з позиції його належності до ІБГ (табл. 5).

Визначення показників, що характеризують кожну підсистему підприємства, передбачає їх згорнення до рівня комплексного показника стадії життєвого циклу підприємства, динаміка значення якого відповідає положенню організації на кривій життєвого циклу.

У науковій літературі представлено велику кількість методів розрахунку інтегрального показника. Аналіз методів, їх переваги та недоліки наведено в табл. 6.

Отже, аналіз методів розрахунку інтегрального показника дозволяє зробити висновок, що найбільш обґрунтованим підходом до розрахунку інтегрального показника життєвого циклу підприємства є метод ентропії, оскільки всім соціально-економічним системам властивий ентропійний (невизначений) характер, а також тому, що цей метод дозволяє враховувати навантаження кожної компоненти у складі комплексного показника.

Система стабільна тільки в разі стабільності кожного її елемента (ознаки). Якщо будь-який елемент (ознака) нестабільний, то така нестабільність впливатиме на загальний стан системи та всіх її складових. Значущість кожного елемента (ознаки) системи динамічна й характеризуєть-

ся величиною його ентропії. Ентропія елемента (ознаки) зростає у разі збільшення розкиду в його оцінках. А зі збільшенням ентропії збільшується значущість елемента (ознаки). Якщо ентропія елемента (ознаки) мінімальна, то

і його значущість у загальній сукупності елементів (ознак) теж мінімальна. В такому випадку об'єкти, які досягли високих показників за ознаками з максимальною ентропією, повинні мати більше інтегральне значення [20].

Таблиця 5

Характеристика адміністративно-управлінської підсистеми підприємства

Належність підприємства до ІБГ	Організаційна структура	Рівень централізації/децентралізації	Розвиток інформаційних систем
Горизонтальні ІБГ	Функціональна; дивізійна; програмно-цільова; матрична	Посилення децентралізації управління підприємством	Удосконалення та підвищення ефективності
Вертикальні ІБГ	Функціональна; дивізійна; програмно-цільова; матрична	Посилення децентралізації управління підприємством	Удосконалення та підвищення ефективності
Диверсифіковані ІБГ	Дивізійна; програмно-цільова; матрична	Посилення децентралізації управління підприємством	Удосконалення та підвищення ефективності
Самостійні підприємства	Лінійна; лінійно-функціональна	Високий рівень централізації управління підприємством	Повільний розвиток інформаційних систем підприємства

Таблиця 6

Методи розрахунку інтегрального показника

Метод	Сутність методу	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Метод сум	Інтегральний показник визначається як сума фактичних значень або сума числових значень відносної зміни між фактичними і базовими значеннями показників	Простота розрахунків, застосовність до великої кількості показників	Обмеженість у використанні зумовлена однонаправленістю досліджуваних показників (збільшення показника свідчить про покращення, зменшення – про погіршення)
Метод геометричної середньої	Обчислення коефіцієнтів a_{ij} для оцінюваних показників таких, що $0 \leq a_{ij} \leq 1$. За одиницю приймають значення, яке відповідає найбільш високому рівню даного показника. Узагальнююча оцінка отримується у вигляді коефіцієнта: $K_i = \left[\prod_{j=1}^n a_{ij} \right]^{1/n}, i = 1, \dots, m$	Простота розрахунків	Мала кількість досліджуваних показників та їх близьке значення до одиниці
Метод коефіцієнтів	Аналогічний методу геометричної середньої, передбачає добуток відповідних коефіцієнтів $K_i = \prod_{j=1}^n a_{ij}, i = 1, \dots, m$	Простота розрахунків	Мала кількість досліджуваних показників та їх близьке значення до одиниці
Метод суми балів	Передбачає попереднє ранжування показників та побудову допоміжної матриці p_{ij} $K_i = \sum_{j=1}^n p_{ij} a_{ij}, i = 1, \dots, m$	Ранжування показників передбачає застосування методу експертних оцінок, що надає ознаки суб'єктивності отриманих результатам	Може застосовуватися як для односпрямованих показників, так і для різноспрямованих
Метод відстаней	Основою метода відстаней є врахування близькості показників до показника-еталону	Складна процедура обчислення, результати не є наочними, адже варіації різних показників можуть суттєво	Найбільш формалізований метод, дозволяє об'єктивно врахувати значущість кожного показника

1	2	3	4
	Розрахунок інтегрального показника K_i кожного i -го об'єкта проводиться за формулою евклідової відстані від точки еталону до конкретних значень показників $K_i = \sum_{j=1}^n k_j (x_{0j} - x_{ij})^2$	відрізнятися, що на пряму впливає на значущість показника	
Метод таксономії	Є узагальненням методу відстаней, в якому всі показники попередньо стандартизуються	Складна процедура обчислення	Дозволяє об'єктивно врахувати значущість кожного показника, дозволяє позбутися неявної значущості показників, що виникає за рахунок різної варіації
Метод ентропії	Є узагальненням методу відстаней, в якому значущість кожного показника характеризується величиною його ентропії $K_{Si} = \sum_{j=1}^n E_j b_{ij},$ b_{ij} – оцінка j -го показника для i -го об'єкта	Складна процедура обчислення	Дозволяє об'єктивно врахувати значущість кожного показника, значущість кожного показника залежить від його ентропії, що дозволяє врахувати вплив кожного елемента на нестабільність системи

Інтегральний показник життєвого циклу підприємства за методом ентропії розраховується таким чином:

$$K_{Si} = \sum_{j=1}^n E_j b_{ij}, \quad (1)$$

де K_{Si} – інтегральне значення об'єкта S_i ; E_j – ентропія j -ої ознаки; b_{ij} – оцінка j -ої ознаки для i -го об'єкта; n – кількість ознак; m – кількість об'єктів.

З урахуванням вищевикладеної формули інтегрального показника життєвого циклу i -го підприємства (K_i) можна представити таким чином:

$$K_i = \sum_{x=1}^n \omega_x z_{xi}, \quad (2)$$

де z_{xi} – кількісна стандартизована оцінка x -го показника, що характеризує окрему підсистему підприємства; ω_x – коефіцієнт значущості x -го показника, що характеризує окрему підсистему підприємства, визначається за формулою:

$$\omega_x = \frac{\delta_x}{\sum_{x=1}^n \delta_x}, \quad (3)$$

де δ_x – дисперсія (ентропія) x -го показника, що характеризує окрему підсистему підприємства; n – кількість показників, за допомогою яких характеризується стан окремої підсистеми підприємства.

Стандартизована оцінка x -го показника, що характеризує окрему підсистему підприємства:

а) для стимуляторів:

$$z_{xi} = \frac{x_{xi} - x_{\min x}}{x_{\max x} - x_{\min x}}; \quad (4)$$

б) для дестимуляторів:

$$z_{xi} = \frac{x_{\max x} - x_{xi}}{x_{\max x} - x_{\min x}}. \quad (5)$$

Таким чином, на основі визначених кроків було сформовано методику визначення інтегрального показника, що характеризує фінансово-господарську діяльність підприємства у певний проміжок часу (рис. 1).

Отже, запропонований методичний підхід до визначення інтегрального показника фінансово-господарського стану підприємства дозволяє:

- ✦ урахувати динаміку змін в усіх сферах його діяльності, враховуючи стан кожної підсистеми організації;
- ✦ включення до інтегрального показника характеристик адміністративно-управлінської підсистеми дозволяє врахувати в моделі якісні параметри зміни стану підприємства у часі;
- ✦ застосування методу ентропії дозволяє врахувати властивий всім соціально-економічним системам ентропійний (невизначений) характер і навантаження кожної компоненти у складі комплексного показника.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці методики визначення меж стадії життєвого циклу підприємства, визначеного на базі інтегрального показника фінансово-господарського стану підприємства. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Міночкіна О. М. Методика створення статистичних моделей життєвих циклів підприємства / О. М. Міночкіна // Проблеми науки. – 2005. – № 4. – С. 23 – 27.
2. Свидрак О. В. Характеристика вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку у розрізі стадій життєвого циклу / О. В. Свидрак // Проблеми розвитку

Рис. 1. Методичний підхід до визначення інтегрального показника фінансово-господарського стану підприємства

внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010 – С. 678 – 680.

3. **Хмелевський О. В.** Використання матриці прибутковості в управлінні прибутковістю промислового підприємства / О. В. Хмелевський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5. – Т. 3. – С. 139 – 145.

4. **Корягіна С. В.** Економічна оцінка та планування життєвого циклу розвитку підприємства / С. В. Корягіна : Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2004. – 21 с.

5. **Сливоцький А.** Міграція капіталу: як у замислах на кілька років випередити своїх конкурентів / Пер.з англ./ А. Сливоцький. – К. : Університетське вид-во «Пулсари», 2001. – 296 с.

6. **Ефимова О. А.** Реорганізація підприємств в сучасних умовах / О. А. Ефимова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://citforum.univ.kiev.ua/seminars/cis99/vest.shtml>

7. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://allmsfo.ru/>

8. **Тренев Н. Н.** Методологія стратегічного управління підприємством на основі самоорганізації / Н. Н. Тренев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cfin.ru/press/afa/2001-4/07_3.shtml

9. **Абчук В. А.** Курс підприємництва / В. А. Абчук. – М. : Альфа, 2001. – 544 с.

10. **Орчаков О. А.** Теорія організації / О. А. Орчаков. – М. : МИЭМП, 2006. – 324 с.

11. **Глазгл Ф.** Динамічне розвиток підприємства. Як підприємства-піонери і бюрократія можуть стати ефективними / Пер. з нем. / Ф. Глазгл, Б. Ливехуд. – Калуга : Духовне познання, 2000. – 264 с.

12. **Іванов Ю. В.** Організація і економіка підприємства на різних етапах життєвого циклу / Ю. В. Іванов // Проблеми регіональної економіки, Міжнародний університет «Дубна», 2008 – Т. 1. – С. 3 – 18.

13. **Балабанова Л. В.** Стратегічний маркетинг [текст] : підручник / Л. В. Балабанова, В. В. Холод, І. В. Балабанова. – К. : ЦУЛ (Центр Учбової Літератури), 2012. – 612 с.

14. **Покропивний С. Ф.** Економіка підприємства : підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Київ : КНЕУ, 2001. – 528 с.

15. **Кибанов А. Я.** Управление персоналом организации: отбор и оценка при найме, аттестация ; учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. / А. Я. Кибанов, И. Б. Дуракова. – М. : Издательство «Экзамен», 2005. – 416 с.

16. Управление персоналом : наглядные учебно-методические материалы. – М. : ИМПЭ им. А. С. Грибоедова, 2006. – 98 с.

17. **Кальницкая И. В.** Управление организацией и его модели / И. В. Кальницкая // Проблемы современной экономики. – 2010. – № 1 (33).

18. **Грещак М. Г.** Внутрішній економічний механізм підприємства : навч. посібник / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба ; за ред. М. Г. Грещака. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с. ISBN 966-574-258-2.

19. **Пилипенко А. А.** Організація управління інтегрованими структурами бізнесу в контексті збалансованої системи показників : монографія / А. А. Пилипенко, І. В. Ярошенко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. ISBN 978-966-392-147-1.

20. **Хаустова В. Є.** Соціальна політика в регіонах України : монографія / В. Є. Хаустова, О. І. Омелеченко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 428 с. ISBN 978-966-392-389-5.

REFERENCES

- Abchuk, V. A. *Kurs predprinimatelstva* [Entrepreneurship course]. Moscow: Alfa, 2001.
- Balabanova, L. V., Kholod, V. V., and Balabanova, I. V. *Stratehichniy marketynh* [Strategic Marketing]. Kyiv: Tsentri Uchbovoi Literatury, 2012.
- Efimova, O. A. "Reorganizatsiia predpriiaty v sovremennykh usloviakh" [Reorganization of enterprises in modern conditions]. <http://citforum.univ.kiev.ua/seminars/cis99/vest.shtml>
- Glazgl, F., and Livekhud, B. *Dinamicheskoe razvitie predpriiatiia. Kak predpriiatiia-pionery i biurokratiia mogut stat effektivnymi* [Dynamic development of the company. As pioneers of the enterprise and the bureaucracy can be effective]. Kaluga: Dukhovnoe poznanie, 2000.
- Hreshchak, M. H., Hrebeshkova, O. M., and Kotsiuba, O. S. *Vnutrishnii ekonomichnyi mekhanizm pidpriemstva* [The internal economic mechanism of enterprise]. Kyiv: KNEU, 2001.
- Khmelevskiy, O. V. "Vykorystannia matrytsi prybutkovosti v upravlinni prybutkovistiu promyslovoho pidpriemstva" [Using the matrix yield returns in the management of industrial enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 3, no. 5 (2010): 139-145.
- Koriahina, S. V. "Ekonomichna otsinka ta planuvannia zhyttievoho tsykladu rozvytku pidpriemstva" [Economic evaluation and planning lifecycle of enterprise]. *Avtoref. dys...kand. ekon. nauk*, 2004.
- Kibanov, A. Ya., and Durakova, I. B. *Upravlenie personalom organizatsii: otbor i otsenka pri nayme, attestatsiia* [Personnel management organizations: selection and evaluation in hiring, certification]. Moscow: Ekzamen, 2005.
- Kalnitskaia, I. V. "Upravlenie organizatsiei i ego modeli" [Management of the organization and its model]. *Problemy sovremennoy ekonomiki*, no. 1 (2010).
- Khaustova, V. Ye., and Omelchenko, O. I. *Sotsialna polityka v rehionakh Ukrainy* [Social policy in the regions of Ukraine]. Kharkiv: Inzhek, 2012.
- "Mizhnarodni standarty finansovoi zvitnosti" [International Financial Reporting Standards]. <http://allmsfo.ru/>
- Minochkina, O. M. "Metodyka stvorennia statystychnykh modelei zhyttievyykh tsykliv pidpriemstva" [Method of statistical models of enterprise life cycle]. *Problemy nauky*, no. 4 (2005): 23-27.
- Orchakov, O. A. *Teoriia organizatsii* [Organization Theory]. Moscow: MIEMP, 2006.
- Pokropyvnyi, S. F. *Ekonomika pidpriemstva* [Economics of enterprise]. Kyiv: KNEU, 2001.
- Pylypenko, A. A., and Yaroshenko, I. V. *Orhanizatsiia upravlinnia intehrovanymy strukturamy biznesu v konteksti zbalansovanoi systemy pokaznykiv* [Organization management integrated business structures in the context of balanced scorecard]. Kharkiv: Inzhek, 2007.
- Slyvotskyi, A. *Mihratsiia kapitalu: iak u zamyslakh na kilka rokiv vyperedty svoikh konkurentiv* [The migration of capital: as in the designs for several years ahead of its competitors]. Kyiv: Pulsary, 2001.
- Svydrak, O. V. "Kharakterystyka vilnykh ekonomichnykh zon ta terytorii prioryetnoho rozvytku u rozrizi stadii zhyttievoho tsykladu" [Characteristics of free economic zones and priority development areas in terms of life cycle]. In *Problemy rozvytyia vneshneekonomicheskyykh svyazei y pryvlecheniia ynostrannykh ynvestytsiy: rehyonalnyi aspekt*, 678-680., 2010.
- Trenev, N. N. "Metodologiiia strategicheskogo upravleniia predpriiatiem na osnove samoorganizatsii" [Strategic management methodology based on the self-organization]. http://www.cfin.ru/press/afa/2001-4/07_3.shtml
- Upravlenie personalom* [Personnel management]. Moscow: IMPE, 2006.
- Yvanov, Yu. V. "Orhanyzatsiia y ekonomika predpriatyia na raznykh etapakh zhyznennoho tsykladu" [The organization and economics of enterprise at different stages of the life cycle]. In *Problemy rehyonalnoi ekonomiky*, 3-18, 2008.